

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто особливості методології розробки стратегії соціально-економічного розвитку на довгостроковий період. Описується типовий підхід до стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій (регіонів, районів, міст, селищ) на прикладі Одеської області.

The article highlights features of methodology of development of strategy of socio-economic development for the long-term period. The standard approach to strategic planning of social and economic development of territories (regions, towns, villages) is described on an example of Odessa region.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. В умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів одним з найбільш перспективних та ефективних інструментів реалізації довгострокової регіональної політики є стратегічне планування соціально-економічного розвитку територій як форма державного регулювання економіки. Розробка стратегій соціально-економічного розвитку територій (регіонів, районів, міст, селищ) дає змогу виявити найважливіші проблеми та визначити такі напрямки їх розвитку, для яких є найсприятливіші умови, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність територій.

Аналіз досліджень чи публікацій, в яких започатковано розв'язування даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичні та прикладні аспекти проблеми розробки стратегії соціально-економічного розвитку досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. У цьому плані заслуговують на увагу наукові праці О.І. Амоші, О. Берданова, В.М. Вакуленка, В.М. Геєця, В.Тертички, Т.В.Уманець та інших. Незважаючи на цінність наукових доробок вчених-регіоналістів, актуальним залишається проблема необхідності подальшого комплексного дослідження методології стратегічного планування розвитку територій.

Постановка завдання. Мета написання статті полягає в удосконаленні методології стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку територій як своєрідний пошук ефективних моделей територіального соціально-економічного розвитку використовується на всіх рівнях управління економікою: центральному та місцевому. На державному рівні затверджена Стратегія соціально-економічного розвитку на 2004-2015 роки, на місцевому рівні органи влади спільно з науковцями працюють над стратегічними документами розвитку регіонів, міст, сіл, селищ, керуючись Указом президента України «Про концепцію державної регіональної політики».

Українське законодавство щодо стратегічного планування відповідно до двох зазначених вище рівнів управління можна умовно представити двома блоками.

До складу першого блоку слід віднести нормативно-правові акти, що стосуються розробки стратегічних планів на загальнодержавному рівні. В їх числі: Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Послання Президента України до Верховної Ради України: «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» тощо.

Другий блок – нормативно-правові акти, спрямовані на розбудову стратегій регіонального розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального

розвитку на період до 2015 року», Укази Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку». А також низка документів, що унормовують розробку стратегій на рівні територіальної громади: Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та інші.

Дослідивши погляди науковців [1], стратегію соціально-економічного розвитку території слід розглядати як науково-обґрунтоване та практично орієнтоване прогнозування розвитку адміністративно-територіальної одиниці, що передбачає визначення тенденцій та закономірностей розвитку території; формування пріоритетних напрямів структурної, інвестиційної, інноваційної, соціальної політики, формування сценарію перспективного соціального та економічного розвитку регіону, визначення етапів і термінів його реалізації.

Методологічні питання розробки регіональних стратегій розвитку регламентовані «Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку» [2]. Саме цей нормативно-правовий документ, за відсутності інших, незважаючи на властиві йому недоліки, визначає структуру стратегічного плану, зміст його розділів та підрозділів.

Підходи до процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій (регіонів, районів, міст, селищ) схожі між собою, тому доцільно представити типовий підхід, що містить певні обов'язкові елементи (див. рис. 1).

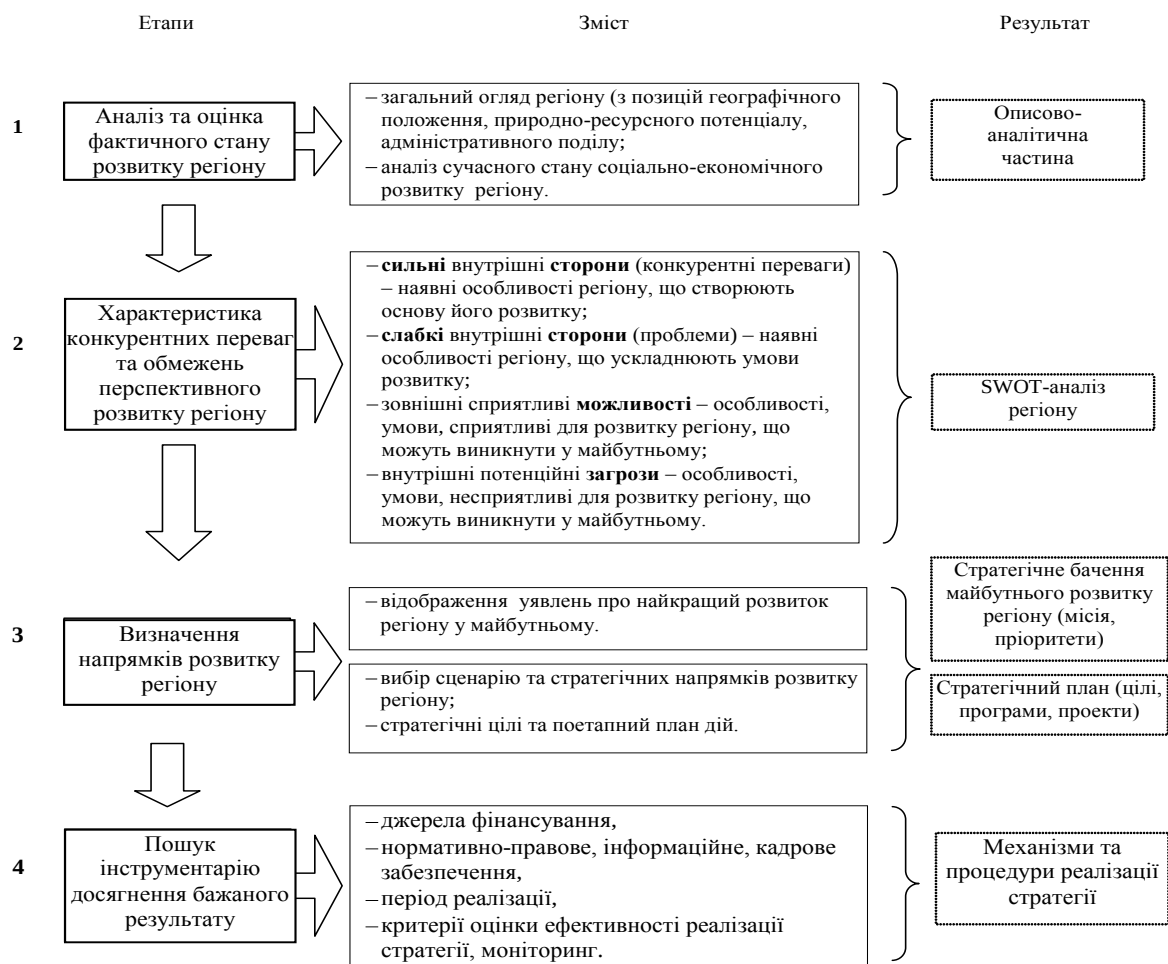

Рис. 1. Етапи розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіону

Першим обов'язковим елементом процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій є діагностика поточних умов територіального розвитку, що дозволяють знайти відповідь на запитання «чому?». Результатом є оцінка ситуації, що склалася в регіоні, виявлення проблем та обґрунтування необхідності прийняття певних коригуючих заходів. До елементу діагностики слід віднести й другий етап стратегічного планування, що представлений на рис. 1, оскільки SWOT-аналіз дозволяє саме через оцінку поточної ситуації (т.б діагностику) визначити конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку території, сформулювати пріоритети.

Наступний елемент процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій дозволяє сформулювати бачення майбутнього розвитку регіону, місію, стратегічні цілі та задачі, необхідні для досягнення окреслених пріоритетів. Отримана інформація дозволяє відповісти на запитання «що?», а саме за допомогою яких заходів будуть досягнуті окреслені пріоритетні напрямки розвитку регіону.

Останній елемент передбачає складання плану дій та дає змогу отримати відповідь на запитання «як?» треба діяти, аби досягти бажаного результату у майбутньому.

На прикладі розробки стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області [3] (розробником якої виступав автор) розглянемо більш детальніше особливості окреслених вище елементів процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій.

Початковим етапом розробки стратегії є збір та аналіз інформації щодо основних тенденцій соціально-економічного розвитку території. Інформація може бути представлена окремими блоками. Перший блок стосується загальної характеристики регіону в контексті його географічного розташування, ландшафтних особливостей рельєфу, характеристики ґрунтів, гідрології, кліматичних умов, адміністративного поділу та екології регіону. Другий – характеристики ресурсно-сировинного потенціалу. Третій – аналізу соціально-економічного стану регіону за галузями виробничої та соціальної сфери у динаміці за останні п'ять-десять років, що передують періоду планування.

Аналіз основних тенденцій соціально-економічного розвитку регіону, оцінка основних складових його потенціалу, дозволяють виявити конкурентні переваги та обмеження перспективного розвитку території на основі SWOT-аналізу. Вивчення можливих комбінацій переваг та обмежень надає можливість комплексно оцінити стан та виявити перспективи розвитку регіону, сформулювати бачення майбутнього та місію регіону.

З урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку Одеської області для регіону визнані такі пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку: розбудова сучасної індустрії; розвиток високопродуктивного аграрного виробництва, розбудова та модернізація транспортної інфраструктури, якісний розвиток туристично-рекреаційної сфери, розбудова інфраструктури соціальної сфери та досягнення нової якості життя населення. Одеська область у 2020 році вбачається економічно самодостатнім, рекреаційно-туристичним регіоном України з унікальним природно-ресурсним потенціалом, історико-архітектурною спадщиною, високою освіченістю та духовністю громадян; регіоном, у якому забезпечуються і підтримуються: сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнаціональна злагода, гармонія між містом і селом, розвиток підприємництва та дружні взаємозв'язки із сусідніми областями та країнами. Місія регіонального розвитку передбачає підвищення добробуту та досягнення нової якості життя населення на підставі сталого соціально-економічного розвитку регіону; посилення конкурентних позицій регіону.

Одним з важливих моментів є вибір сценаріїв можливого розвитку регіону: інерційного, мобілізаційного та модернізаційного, для досягнення окреслених пріоритетних напрямків та бачення майбутнього. Інерційний сценарій передбачає використання наявного потенціалу території; зберігається «status quo», всі процеси у регіоні йдуть практично самопливом. Мобілізаційний орієнтується на зовнішні ресурси, глибинні зміни у регіоні не відбуваються. За умови обрання модернізаційного сценарію розвитку в регіоні відбуваються глибокі реформи, внутрішні ресурси активізують зростання системи і

сприяють «притягуванню» ззовні нових, більш значних ресурсів. За кожним зі сценаріїв варто окреслити ризики, що його супроводжуватимуть та кінцеві результати розвитку регіону.

Останнім кроком на етапі «Визначення напрямків розвитку регіону» є окреслення стратегічних цілей та задач в межах кожного з перспективних напрямків. Реалізація стратегічного плану дій щодо Одеської області дозволить досягти головної стратегічної мети соціально-економічного розвитку регіону – перетворення Одещини в регіон з високим рівнем життя населення та умовами для гармонійного розвитку особистості на підставі модернізаційної інвестиційно-інноваційної моделі, яка одночасно забезпечить посилення конкурентних переваг регіону.

Заключний етап розробки стратегії соціально-економічного розвитку території передбачає дослідження організаційно-інституціональних механізмів реалізації регіональної стратегії розвитку з урахуванням необхідності забезпечення балансу між стратегічними намірами та внутрішнім ресурсним потенціалом, зовнішніми можливостями, обмеженнями та загрозами. На цьому етапі доцільно описати інструменти правового, організаційного, економічного та інформаційного механізмів.

З огляду та масштабність і складність цілей й завдань, які необхідно вирішити в процесі реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону (оскільки мова йде про довгострокове планування), необхідно виділити етапи реалізації стратегії. Для Одеського регіону такими визнані: «Економічна стабілізація та формування передумов структурних зрушень», «Активні структурні зрушення», «Стабільний прогрес регіону». За кожним з окреслених етапів доцільно розглядати перелік дій, що передбачається реалізувати.

Підсумком розробки регіональної стратегії розвитку, з позиції необхідності обґрунтування запланованих заходів, є розрахунки основних прогностичних показників економічного та соціального розвитку регіону. У якості індикаторів можуть бути взяті: реальний приріст валового регіонального продукту; збільшення інвестицій в основний капітал; приріст продукції промисловості; приріст продукції сільського господарства; збільшення обсягу вантажних перевезень; збільшення обсягу послуг, що реалізовані населенню; збільшення реальної заробітної плати найманих працівників; збільшення частки інноваційно-активних підприємств. Цільові індикатори можуть бути розраховані за кожним з окреслених етапів реалізації стратегії (за період тривалості етапу) а також у цілому за весь період реалізації стратегії. До того ж динаміка основних цільових індикаторів на кінець періоду прогнозування по відношенню до рівня базисного року може бути представлена з інтервальним значенням: максимальне та мінімальне значення показників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стратегія економічного та соціального розвитку території (регіону, району, міста, селища) – науково-обґрунтоване та практично орієнтоване прогнозування розвитку адміністративно-територіальної одиниці, що передбачає визначення тенденцій та закономірностей її розвитку; формування пріоритетних напрямів структурної, інвестиційної, інноваційної, соціальної політики, формування сценарію перспективного соціального та економічного розвитку, визначення етапів і термінів його реалізації. Автором представлено типовий підхід до процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій (регіонів, районів, міст, селищ), що складається з чотирьох обов'язкових (базових) елементів. Їх характеристика описує загальну процедуру роботи над стратегічним документом на шляху до досягнення головної мети соціально-економічного планування територіального розвитку.

Список літератури

1. Стратегічне планування. Навчальний посібник/ О.Берданова, В.Вакулєнко, В.Тертичка. – Л.: ЗУКЦ, 2008. – 138 с.
2. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» №224 від 29 липня 2002 року.
3. Проект Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року.